
NECESSITY OF CHILDREN'S LEARNING THE "SOFT SKILLS" AGAINST THEIR PROVOCATIVE BEHAVIOR

Maria Stoyanova Dishkova

University "Prof. d-r Asen Zlatarov" - Burgas, Bulgaria, dishkova.maria@gmail.com

Abstract: Some of the most important "soft skills" are leadership, successful communication, decision making, negotiation, creativity and initiatives, effective conflict management, building trusted and lasting emotional relationships with others, loyalty, work in a team, etc. Unfortunately, in our day and age, when everyday life is filled with many situations with different personalities, requiring an adequate and timely response to avoid conflicts and other difficult relationships, communication with people around us is a great challenge. Overcoming this challenge requires skills for positive and non-violent communication, the acquisition of which begins at an early age. The process of globalization now requires that we prepare today's children for their upcoming lives, as well as for their optimum realization in personal and professional areas. Instead, there is an extremely worrying tendency for provocative behavior performed by adolescents, the reasons for which are different. In the field of socio-pedagogical theory and practice, the phenomenon called "early sexualization" is already mentioned, which is characterized by a challenging attitude towards the opposite gender at school age. The provocative behavior of children is manifested not only through their actions, but also in the style of dressing, speech, makeup and so on. The communication between the students is already distinguished not only by aggression, but also by not so hidden hints of closeness, intimacy and interest in the other gender. The trend is particularly troubling because it affects younger children, and the family and school seem to remain powerless in the face of this phenomenon. A survey, conducted among pedagogical specialists and students in pedagogical specialties, makes it possible to conclude that the influence of the main educational subjects in the face of parents and teachers is far less than the influence of other educational factors, such as the media and peers. The article deals with the need to master the "soft skills" of adolescents against the uncensored information that is all around them and strongly influences their development. Of course, educators are of the opinion that parents are guilty because they do not control their children and make no demands on them. On the opposite, he parents say that it is difficult to cope with the problem because there are cases in which the child leaves the home with decent clothes and at school dresses with others - modern ones.

Keywords: early sexualization, provocative behavior, soft skills, tolerance, communication, effective communication, aggression.

НЕОБХОДИМОСТТА ОТ ОВЛАДЯВАНЕ НА "МЕКИ УМЕНИЯ" ОТ ДЕЦАТА СРЕЩУ ТЯХНОТО ПРОВОКАТИВНО ПОВЕДЕНИЕ**Мария Стоянова Дишкова**

Университет "Проф. д-р Асен Златаров" - Бургас, България, dishkova.maria@gmail.com

Абстракт: Сред най-значимите меки умения могат да се посочат следните: лидерство, успешна комуникация, вземане на решения, водене на преговори, проява на творчество и инициативна креативност, ефикасно управление на конфликти, изграждане на доверени и трайни емоционални връзки с околните, лоялност, работа в екип и т.н. За съжаление, в нашето съвремие, когато ежедневието е наситено с много ситуации с различни личности, изискващи адекватна и навременна реакция, за да се избегнат конфликти и други затруднени взаимоотношения, общуването с хората около нас се оказва голямо предизвикателство. Неговото преодоляване изисква умения за позитивна и ненасилствена комуникация, чието придобиване започва от най-ранна възраст. Процесът на глобализация изисква сега да подготвим днешните деца за техния предстоящ живот, както и за оптималната им реализация в личен и професионален план. Вместо това, обаче, се наблюдава изключително тревожна тенденция за провокативно поведение от страна на подрастващите, причините за които са разнообразни. В сферата на социално-педагогическата теория и практика вече се говори за явлението, наречено "ранна сексуализация", което се характеризира с предизвикателно отношение към противоположния пол още в училищна възраст. Провокативното поведение на децата се проявява не само чрез техните действия, но и в стила на обличане, речта, грима и др. Общуването между учениците вече се отличава не само с агресия, но и с не толкова прикрити намеци за близост, интимност и интерес към другия пол. Тенденцията е особено обезпокоителна, защото засяга все по-малки деца, а семейството и

училището сякаш остават безсилни пред това явление. Анкетно проучване, проведено сред педагогически специалисти и студенти от педагогически специалности, дава възможност да се направи извод, че влиянието на основните възпитателни субекти в лицето на родители и учители е далеч по-слабо от влиянието на другите възпитателни фактори, например медии и връстници. В статията се разглежда именно необходимостта от овладяване на "меки умения" от подрастващите срещу нецензурираната информация, която е навсякъде около тях и силно въздейства на тяхното развитие. Разбира се, педагозите изразяват мнение, че родителите са виновни затова, защото не реализират контрол над децата си и не предявяват изисквания към тях. Родителите споделят, че трудно се справят с проблема, защото има случаи, в които детето излиза от дома с прилични дрехи, а в училище се преоблича с други - модерни.

Ключови думи: ранна сексуализация, провокативно поведение, меки умения, толерантност, общуване, ефективна комуникация, агресия.

Авторът изразява своята благодарност към научен проект НИХ № 413/2018 г. „Изследване на контекстните компетенции в предучилищна и начална училищна възраст и разработване на конкретни педагогически модели за подкрепа на детската личност“ за финансирането на настоящата работа.

1. УВОД

Проблемът за провокативното поведение на подрастващите е особено актуален и занимава не само научния свят, но и обществото като цяло. Трудно е да отвърнем поглед и да се направим, че не забелязваме облеклото и поведението на съвременния ученик, които той демонстрира с гордост и самочувствие, защото постига одобрението на връстниците си. Определено може да се каже, че сякаш момичетата са "по-сексуализирани", причината за което е тяхната креативност и изобретателност във връзка с външния им вид. Много е модерно да се копира "стайлингът" на известен певец или участник в телевизионно шоу, което се случва масово. Т.е. повече са учениците, които подражават на "медийни личности", отколкото изразяващите себе си.

2. ЛИТЕРАТУРЕН ОБЗОР

Проблемът за провокативното поведение на подрастващите интересува редица автори. Научният интерес все повече се засилва, защото подобно поведение засяга цялостното развитие на детето, респективно неговата реализация в личен и професионален план в бъдеще. Обществото, семейството и педагогическата общност следва да се чувстват особено отговорни и да намерят методи за справяне с това предизвикателство - възпитанието на подрастващите днес.

Най-често подобно провокативно, предизвикателно поведение се свързва с желанието на детето да бъде интересно и търсено от своите връстници. В желанието си да бъде популярно и да получи одобрението на другите деца, детето е готово да прекрачи границите на възпитанието, което е получило у дома и в училище. Нещо повече, то непрекъснато трябва да се доказва и да приема различни предизвикателства, които "приятелите измислят", за да покаже, че е "готино" и достойно за тяхната компания. Детската общност бързо приема, но още по-бързо отхвърля, затова "да си готин" е постоянно занимание. Никой ученик не иска да чуе за себе си, че е загубеник.

Понятието ранна сексуализация се чува все по-често в общественото пространство. "Сексуализацията е естественият процес, при който младите хора достигат емоционална, психическа и физическа зрялост в интимната сфера". Ранната сексуализация може да има много форми, най-често срещани, сред които, са: кукли, които имитират популярни модели за подражание (те са много привлекателни и имат някакво еротично въздействие); детски филми и игри, които имат еротично излъчване; тениски с неподходящи надписи и картинки; дрехи от прозрачни материи, с големи деколтета, много къси; силен грим и лакиране в ярки цветове; поставяне на изкуствени мигли и/или удължители на косата, с които детето изглежда много по-атрактивно; заемане на еротични пози; неподходящо бельо; флиртуване; издуване на устните²⁶; татуировки; намеци; подмятания. Други автори подчертават, че за сексуализация се говори, когато е налице минимум едно от изброените по-долу (Fardouly, Diedrichs, Vartanian, Halliwell, 2015; Bustamante-Ventisca & Llovet-Rodríguez, 2017, p. 78):

²⁶ Интернет и ранната сексуализация. Насоки за превантивна работа с деца и младежи за учители и други професионалисти (2014) Достъпно на 18.09.2019г. на адрес: https://www.safenet.bg/images/sampleddata/files/Sexualization_booklet.pdf

- ✓ стойността на индивида се свежда до неговата сексуална привлекателност, външен вид или поведение;
- ✓ да е привлекателен човек означава да е "секси", да излъчва подобни сигнали, да се държи предизвикателно;
- ✓ индивидът се възприема повече като предмет, отколкото като личност със свобода на действия и възможности за решения;
- ✓ сексуалността е наложена по неподходящ начин на човек - тя не му отива на възрастта или социалното положение, въпреки което лицето продължава да изразява себе си пред другите по този начин.

Друг терминът, който заслужава сериозно внимание и също трябва да бъде детерминиран е "социален пол", защото се отнася до различията между мъже и жени. Той се променя според обществените нагласи и позволява на жените да упражняват мъжки професии. Още от ранна възраст децата учат какви са очакванията за тях в качеството им на момчета и момичета. Възможно е детето да не "пасне" на отредената му роля. Тогава то най-вероятно ще бъде критикувано и отхвърлено от своите връстници (*Little & Little, 2013г.*). Защо понятията "биологичен пол" и "социален пол" имат своето място в това изследване? Защото ролята на индивида в обществото в известен смисъл е предопределена, но в начето съвремие все повече се налага моделът на Пепеляшка, която намира своя принц и не ѝ се налага да работи повече, защото друг се грижи за прехраната и издръжката ѝ. Този модел се промотира в обществото като особено успешен и момичетата влагат средства и време във външния си вид, който ще им осигури безгрижно бъдеще. За съжаление, този модел се промотира дори от някои родители на момичета, които биват възпитавани в този дух.

Редица автори обръщат много сериозно внимание на абсолютната неспособност на българина да изрази своята сексуалност. Според тях, темата е табу и разговорите по нея са фалшиви, неискрени, лицемерни (*Бостанджиев, 2012*). Подразбира се, че по тази тема не се разговаря открито с децата, защото повечето родители смятат, че не е дошло времето за това, което води до неясни представи в съзнанието на детето, докато тялото му съзрява и изпраща сигнали към противоположния пол. Нещо повече, страхът на представителите на предходните поколения да говорят на тази тема може би е една от основните причини да са категорично против провокативното поведение на днешните деца.

Модата в обличането непрекъснато се мени, но през последните години се засилва тенденцията да се ност дрехи, които силно подчертават тялото. Дрес-кодът в съвременното училище може да се разглежда в два основни аспекта: от една страна момичето се стреми да е "секси", както и да покаже на останалите, че не се страхува да прояви неуважение към приетите норми. От друга страна, начинът на обличане спомага за разкриване на индивидуалността, дава възможност на личността да изрази себе си, да демонстрира отношение към света като цяло (*Harbach, 2016, p. 1044*). Все по-малко ученици използват тази възможност да изразят себе си. Определено много по-често се среща облекло по подражание, отколкото за изразяване на себе си. Пушенето на цигари, марихуаната, злоупотребата с алкохол и наркотични вещества дават още по-голяма възможност на подрастващите да демонстрират неприемливо поведение. Те не се крият, а точно обратното: гордеят се със своите постъпки и търсят, колкото се може повече зрители, които да ги харесват, а това стимулира допълнително за още по-провокативни прояви и действия.

Къде е мястото на позитивната комуникация, на емоционалната култура и на т.нар. "меки умения" в поведението на силно сексуализираното поколение на днешните подрастващи? Става дума за умения като:

- успешно лидерство;
- неагресивна междуличностна комуникация;
- вземане на конкретни и адекватни решения;
- умело водене на преговори;
- проява на творчество и инициатива за съзидание;
- ефикасно управление на конфликти, което води до тяхното конструктивно разрешаване;
- изграждане на доверени и трайни емоционални връзки с околните;
- лоялност в личен и в професионален план;
- работа в екип и сътрудничество;
- медиаторни умения за успешно излизане от ситуации на конфликт така, че всички страни да са удовлетворени;
- изявена гражданска позиция и заинтересованост към обществените проблеми;
- умения за учене и личностно развитие;
- критическо мислене;

- грамотност - четивна, математическа, научна, дигитална;
- емоционална интелигентност;
- гъвкавост, адаптивност и самодисциплина;
- толерантност и емпатия към околните - З. Ганева е на мнението, че "развиването на проявите на емпатия в нейните различни аспекти и форми при децата от ранна възраст е реална възможност за израстването на емоционално успешни девойки и юноши. Създаването в училище на „грижовна общност”, където да се формира емоционална култура, е действителен шанс за децата, учителите и семействата за по- добър старт пред предизвикателствата като възрастни" (*Ганева, 2016, с. 301*).

Ако педагогическите усилия на възпитателните субекти се насочат към придобиване на тези умения от децата, резултатите със сигурност ще бъдат по-различни от сегашната действителност. Най-малко, развитието на емоционалната интелигентност на децата ще им даде възможност да изразят по-коректно своите чувства, включително и тези, които са свързани с потребността от принадлежност към общността на връстниците. Тогава няма да им се налага да се доказват, а напротив: ще подбират приятелите си според собствените си интереси. С. Иванова подчертава, че "един от начините за постигане на управление на емоционално-волевото поведение е създаване и повишаване на емоционална грамотност и постигане на емоционална интелигентност" (*Иванова, 2017, с. 18*).

3. ИЗСЛЕДВАНЕ

Броят на изследваните лица е 100, от които 93 са жени, а 7 са мъже. Те живеят и работят в различни населени места, сред които големи градове и по-малки селища. Някои от анкетираните са действащи педагогически специалисти, които работят с деца от различна училищна възраст. Останалите са студенти от педагогически специалисти, които имат различни професии, но се подготвят за реализация в сферата на образованието. Целта на анкетното проучване е да се изследва тяхното мнение за ранната сексуализация на съвременните ученици, тяхното провокативно поведение и причините за тези явления. Методите на изследване са подбрани по този начин (анкетна карта и интервю), за да се даде на респондентите повече пространство и възможност да споделят опита си и да изразят личното си мнение. Разглеждат се въпроси, които са свързани с конкретното поведение на детето днес, с липсата на контрол от страна на възрастните, с детерминантите на това поведение. Анкетираните лица са доста критични към семейството, откъдето смятат, че тръгва всичко. Дори дават примери с майки, които се обличат предизвикателно и дъщерите им следват този пример. Някои от тях признават, че училището също "абдикира" от справянето с този проблем по различни причини:

- образователната институция е безсилна, защото няма авторитет пред учениците и техните родители;
- няма време за допълнителни разговори с учениците, както и за превантивна дейност;
- това е работа на родителите - не може да се очаква от учителите да вършат всичко;
- учениците пушат пред училище и това им се разрешава, затова е невъзможно да им се направи забележка за облеклото;
- някои ученици реагират агресивно, когато ги критикуват.

Освен това, прави впечатление негативното отношение на педагогическите специалисти към ролята на родителите за възпитанието на децата, която сякаш все повече губи своята значимост. Оказва се, че не само с провокативното поведение на подрастващите, но родителите срещат все повече трудности във взаимоотношенията си с децата, с които не могат да се справят. Причина за това е и социално-икономическата обстановка в страната, която принуждава родителите да работят повече часове, да работят в други градове или в чужбина. В тези случаи детето се отглежда от баба и дядо, които са още по-безсилни.

И последно, но не на последно място: особено показателна е нагласата на анкетираните педагогически специалисти и студентите от педагогически специалности, че те категорично няма да изпълняват компенсаторна функция, за да неутрализират неуспехите на семейството във възпитанието на детето. Много са случаите, според действащите учители, в които партньорството с родителите на детето е невъзможно - те дори са обект на подчертано негативно, дори агресивно отношение от страна на майката или бащата. След като няма разбиране и взаимодействието със семейството е неосъществимо, педагогът трудно успява да въздейства положително на детето.

4. ИЗВОДИ

Направеният литературен обзор и проведеното проучване дават възможност да се обобщят няколко основни положения, които влизат в ролята на заключение:

- Трудно можем да говорим за проява на толерантност у подрастващите, докато стремежът за събиране на "лайкове" (харесвания) в социалните мрежи, както и борбата за одобрението на връстниците, карат децата да демонстрират поведение, което по-скоро наранява физически и психически околните.
- Умението за работа в екип много трудно се реализира на практика, докато всяко дете иска да подчертае своята индивидуалност и да "блесне" пред съучениците си.
- Творчеството и креативността не са умения, които вдигат рейтинга на детето пред другите деца. Напротив. Много по-актуално е да се следват "модерните" примери за подражание, отколкото някой да е различен, защото това го превръща в аутсайдер.
- Уменията за адекватно справяне с конфликти също трудно се усвояват, защото провокативното поведение на децата по-скоро е предпоставка за създаване на противоречия, отколкото за тяхното предотвратяване или преодоляване.
- Сексуалните провокации са много силни и ясно изразени, но сякаш те нямат за цел да се постигне близост, да се задоволят емоционалните потребности на личността. Най-важно остава одобрението на връстниците, тяхната оценка е основна.
- Влиянието на родителите и учителите става все по-слабо, особено в тийнейджърска възраст. То отслабва за сметка на засилващата се значимост на мнението на съученици, приятели, познати. Детето е готово на всичко, за да се впише в тази общност.
- Ако детето проявява търпимост, толерантност, разбиране и емпатия към околните, вместо да си провокира с поведението си, това ще бъде една добра основа за позитивна комуникация и разбирателство.
- Медийното влияние днес е много силно. За съжаление, потенциалът на медиите се използва повече в негативна насока и от възпитателен фактор те се превръщат в детерминанта на девиантното поведение на детето. Филми с нецензурирано съдържание, в които "положителният герой" си служи с оръжие, убива и агресира останалите, а накрая се измъква безнаказано; предавания, които тиражират поп-фолк културата; шоута с подчертано провокативни послания за себе-изява; популярни личности с предизвикателно облекло и поведение, които изисква да бъдат модел за подражание на подрастващите.
- Поведението в социалните мрежи става ежедневно поведение - съвременното дете е погълнато от живота си онлайн и трудно излиза от него, когато е в действителността. Виртуалната реалност дава възможност и на най-срамежливите - падат задръжките, защото усещането за анонимност и безнаказаност е много силно. Чрез Интернет можеш да се изправиш срещу всеки и да му кажеш, каквото пожелаеш. Това поведение, обаче, започва да характеризира и контакти от типа "лице в лице".
- Трудно се намира подход за педагогическо въздействие спрямо съвременните ученици, защото техните особености и характеристики са по-специфични. Съвременната социално-педагогическа наука наистина е изправена пред голямо предизвикателство, а възпитателните субекти търсят алтернативни методи, форми и средства за ефективна комуникация с подрастващите.
- Ясно е, че уменията на 21-век не могат да се овладеят само в класната стая и не само семейството и училището носят отговорност за оптималното развитие на съвременните деца. Обществото също трябва да се ангажира и да упражнява контрол над детерминантите на провокативното поведение на мезоравнище (медии, условия за развитие в населеното място, възможности за допълнителна помощ и подкрепа).

ЛИТЕРАТУРА

- Бостанджиев, Р. (2012) *Как говорим у нас за сексуалността и интимните отношения*. Съвременна хуманитаристика, бр. 1, Бургаски свободен университет.
- Ганева, З. (2016) *Емпатията - перспективи пред възпитанието и образованието на децата от начална училищна възраст*. Сборник от Юбилейна научна конференция с международно участие, Бургаски свободен университет, с. 293-301.
- Гарднър, Х. (2014) *Множеството интелигентности*, с.336. София: Изток-Запад.
- Иванова, С. (2017) *Емоционална интелигентност и управление поведението на човека*. Eastern Academic Journal, ISSN: 2367-7384, Issue 4, pp. 17-32.

-
- Интернет и ранната сексуализация. Насоки за превантивна работа с деца и младежи за учители и други професионалисти.* Достъпно на 18.09.2019г. на адрес: https://www.safenet.bg/images/sampled/ata/files/Sexualization_booklet.pdf
- Смрикаров, А. и колектив (2017) *Ролята на иновационните образователни технологии и дидактически модели за адаптиране на образователната система към дигиталното поколение* (из опита на Русенския университет), ISBN 978-954-712-709-8.
- Съев, Ст. (2016) *Уменията на 21-ви век и студентите на 21-ви век.* Списание на Софийския университет за образователни изследвания, 2016/2, с 3-10.
- Bustamante-Ventisca, M. D. & C. Llovet-Rodríguez (2017) *Empowerment or impoverishment of children from social networks? Perceptions of sexualized images of girls in Instagram.* El profesional de la información, 2017, enero-febrero, v. 26, n. 1. eISSN: 1699-2407, pp. 77-87.
- Daniels, Elizabeth A.; Zurbriggen, Eileen L. (2016). "The price of sexy: Viewers' perceptions of a sexualized versus nonsexualized Facebook profile photograph". *Psychology of popular media culture*, v. 5, n. 1, pp. 2-14.
- Diamond, M. (2002г.). *Биологичния и социален пол са различни: Сексуалната и половата идентичност са различни.* Клинична детска психология и психиатрия, 7, стр. 320-334.
- Fardouly, J., Diedrichs, P. C., Vartanian, L. R., & Halliwell, E. (2015). *The mediating role of appearance comparisons in the relationship between media usage and self-objectification in young women.* *Psychology of Women Quarterly.* Advance online publication. doi: 10.1177/0361684315581841.
- Harbach, M. J. (2016) *Sexualization, Sex Discrimination, and Public School Dress Codes.* University of Richmond, Law Faculty Publications, Vol. 50:1039, pp. 1039-1062.
- Little, W. & Little, W. (2013г.). *Въведение в социологията.* OpenStax College: Райс Университет Канада.
- Ward, L. M., Seabrook, R. S., Manago, A., Reed, L. (2015) *Contributions of Diverse Media to Self-Sexualization among Undergraduate Women and Men.* Springer Science & Business Media New York. Sex roles. DOI 10.1007/s11199-015-0548-z. Available on 19/09/19 on: <https://cpb-us-e1.wpmucdn.com/sites.ucsc.edu/dist/5/491/files/2014/09/Media-Sexual-Objectification.pdf>